

УДК 378:005.6(477)(048.8)

Л. О. СУЩЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент
Класичний приватний університет

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті розкрито стратегічні напрями модернізації системи вищої освіти України в контексті європейського та світового досвіду. Розглянуто концептуальні підходи до формування нової культури вдосконалення якості вищої освіти на засадах об'єктивності та прозорості, довіри та партнерства.

Ключові слова: *якість вищої освіти, модернізація, європейський досвід, європейська університетська освіта.*

Наразі суспільний прогрес характеризують підвищеним інтересом до інтелекту та самореалізації людини. Визначивши інтелект як стратегічний ресурс розвитку, європейська цивілізація звернена, насамперед, до освіти й науки. Європейська освіта для багатьох інших народів світу є зразком організації навчально-виховного процесу, його змісту й технологічного забезпечення, хоча кожен з них має свої досягнення в галузі освіти.

Зазвичай, “європейська освіта” є своєрідною абстракцією, узагальненням низки суттєвих характеристик, притаманних системам освіти провідних країн Європи. Кожна країна європейського простору має свою систему освіти з власними ознаками, характеристиками, відмінностями. З іншого боку, існують певні спільні або близькі за змістом і значенням характеристики, які дають підстави розглядати й аналізувати європейську освіту як дещо ціле й одночасно як феномен, відмінний від освіти, скажімо, Китаю, США чи Японії. У цьому контексті “європейська освіта” має низку змістовних і технологічних переваг. Її якість є величиною, на яку рівняються країни інших регіонів світу. І хоча у сфері вищої освіти провідними є декілька американських університетів (Гарвард, Колумбійський та ін.), загальний масив освітніх послуг, який забезпечують європейські університети, є більш значимим і перспективним.

Більшість абітурієнтів неєвропейських країн бажають отримати освіту в європейських університетах. Серед країн, авторитет освіти яких надзвичайно високий, є знаменита трійка – Велика Британія, Німеччина, Франція. Досвід життєоблаштування цих країн (виробництво й споживання, політична організація суспільства, розвиток культури і побуту, охорони здоров'я та відпочинку, пенсійне забезпечення, дозвілля, освіта тощо) перебуває під пильною увагою та є предметом наслідування інших народів європейського простору.

Авторитетним їх освітянський досвід є й на інших континентах світу. І це закономірно. Їх системи освіти є незаперечним зразком. Не варто ідеалізувати досвід великої європейської трійки. Не менш цікавими є системи

освіти Італії, Швеції, Естонії чи Фінляндії. До того ж, у системах освіти країн великої трійки є певні суперечності, “вузькі місця”, негаразди [1].

У цьому сенсі особливого значення набувають праці української дослідниці Н. Журавської, яка розглядала особливості підготовки викладачів аграрних дисциплін у вищих навчальних закладах країн початкового етапу західноєвропейської інтеграції та Великобританії. Здійснений нею аналіз засвідчив про наявність позитивних підходів, ідей, конструктивне використання яких в українській практиці може істотно покращити підготовку науково-педагогічних кадрів [4, с. 12].

Вихідні концептуальні положення щодо проблеми забезпечення якості вищої освіти закладено в таких документах: Болонська декларація (1999 р.), Празьке комюніке “До Європейського простору вищої освіти” (2001 р.), Берлінське комюніке “Створення Європейського простору вищої освіти” (2003 р.), Бергенське комюніке “Європейський простір вищої освіти – досягнення цілей” (2005 р.), Лондонське комюніке “У напрямі до Європейського простору вищої освіти: відповідаючи на виклики глобалізації” (2007 р.), Льовенське/Лувенське комюніке “Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти в новому десятиріччі” (2009 р.), Будапештсько-Віденська декларація про Європейський простір вищої освіти (2010 р.), Бухарестське комюніке “Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти” (2012 р.).

Актуальні проблеми становлення філософсько-освітньої парадигми та модернізаційних трансформацій у системі вищої освіти ґрунтовно проаналізовано в працях В. Андрущенка, Н. Дворнікової, Т. Добка, М. Згуровського, Ю. Зінковського, І. Зязюна, С. Калашнікової, С. Клепка, В. Ковальчука, К. Корсака, В. Кременя, В. Кудіна, В. Лугового, Н. Ничкало, В. Огнев’юка, М. Романенка, Ю. Сухарнікова, Ж. Таланової, О. Удода, С. Шарова та інших українських науковців.

Але все-таки саме вони мають у цій сфері найвищий авторитет; вони ж, у основному, визначають “європейську якість освіти”. За розмаїттям поглядів європейських мислителів різних часів і народів, досвідом організації університетської освіти в провідних країнах Європи можна виокремити характеристики, які у своїй сукупності формують якісну визначеність європейської освіти. Академік В. Андрущенко у своїй статті “Основні характеристики європейської університетської освіти та можливості їх реалізації в системі освіти” обґрунтував деякі узагальнення, а також визначив можливості їх реалізації в українському освітньому просторі.

Мета статті – розкрити стратегічні напрями модернізації системи вищої освіти України в контексті європейського та світового досвіду.

Головною характеристикою європейської університетської освіти, на думку вченого, є її функціонування на засадах глибокої науки, що розвивається в університетах. Університет і наука – нероздільні. Без науки про університетську освіту не може бути й мови. Провідні університети мають у своїй структурі науково-дослідні інститути, центри, лабораторії, інші нау-

кові підрозділи, де працюють від декількох сотень до декількох тисяч наукових співробітників не нижче доктора наук, професора чи кандидата наук, доцента. При цьому тематика, над розробкою якої працюють університетські вчені, як правило, є тематикою фундаментальною та вже потім – прикладною. Учений зауважує на тому, що саме в ХХ ст. найбільша кількість наукових відкриттів припадає на університетські наукові центри. В університетах працює найбільша кількість учених – лауреатів Нобелівської премії. За своїми науковими досягненнями університети не тільки успішно конкурують із Національними науковими агенціями, Академіями наук, науково-дослідницькими центрами, а й значною мірою перевершують їх [1, с. 4].

В. Андрущенко наголошує на тому, що “в українських університетах наукова складова ледь жевріє”, а в більшості українських вишів ставлення до науки є надто поміркованим. Та зауважує, що “...входження українських університетів у європейський університетський простір вимагає значного посилення їх наукового сегменту, створення відповідної дослідної бази, підготовки науковців нового покоління, які могли б конкурувати з відповідними науковцями Європи та світу” [1, с. 4].

Сьогодні є важливою й така думка, що, на відміну від Європи, Україна повинна вибудовувати свою освітню політику, по суті, з нульового рівня, оскільки наразі в нашому суспільстві відбувається не тільки складний і болісний процес зміни політичних еліт, а й процес формування елементарних основ ринкової ментальності. Українська вища освіта, за рідкісними винятками, формуючи фундаментальні знання, аж ніяк не виховує у своїх студентів належної культури ринкової самоорганізації, що й є нерідко причиною драматичної соціальної фрустрації багатьох випускників наших вищих навчальних закладів, з одного боку, і поштовхом до сумнозвісної “втєчі умів” – з іншого. Тільки ці дві проблеми вже зумовлюють потребу розгляду освіти та науки як чинника національної безпеки.

Європейська спільнота трактує освіту як проблематику, що є в компетенції кожної окремої країни. Постулати, сформульовані Європейською спільнотою щодо держав, які домагаються членства в ЄС, концентруються навколо двох вимог – освіта повинна бути прозорою, зрозумілою для спостерігачів інших країн; необхідно досягти співмірності етапів навчання, а також рівноцінності та визнання документів про освіту між окремими країнами ЄС. Немає єдиного документа, який окреслює рекомендації для освіти в розвинутих країнах Заходу. Однак різні важливі міжнародні інституції формулюють суттєві висновки [7, с. 3].

Сучасні цивілізаційні зміни й тенденції розвитку пов’язані із світовими ідеями модернізації освіти, адже в умовах приєднання України до Європейського освітнього простору перед вищими навчальними закладами постало завдання реформування вищої школи: реформування процесу організації навчання; оновлення методології підготовки студентів з урахуванням світових тенденцій; формування системи цінностей через встановлення вагових коефіцієнтів (індикаторів) для обраних критеріїв; моніто-

ринг; суспільна верифікація; створення рейтингу; процедура участі студентів у процесі забезпечення якості освіти у ВНЗ; реалізація компетентнісного підходу, що є ключовим у процесі модернізації системи вищої освіти.

Компетентнісно орієнтований підхід став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя та зумовлює безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівні різних країн.

Учені європейських країн вважають, що набуття студентами знань, умінь і навичок, спрямованих на їх трансформацію в компетентності (має бути результатом навчання), сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко та ефективно реагувати на вимоги часу в умовах конкурентозорієнтованого глобального світу.

Цілком закономірно, що на цьому етапі розвитку українське суспільство потребує, насамперед, забезпечення довіри до оцінки якості освіти. Довіра до системи забезпечення якості європейської освіти ґрунтується на таких засадах:

– *прозорість* як ідентифікована ступінь кореляції різних систем і елементів професійної освіти та навчання забезпечує зрозумілість і передбачуваність процесів забезпечення якості освіти в оперативному режимі для всіх зацікавлених сторін;

– *об'єктивність*, яка відображає вимогу незалежності від волі або бажання людини й забезпечує незаангажованість, неупередженість як використання інформації, так і результатів прийняття рішень на її основі;

– *достовірність*, яка є синонімом поняття “істина” й характеризує безспірне, твердо обґрунтоване й доказове знання [3].

Розробники концепції із забезпечення якості вищої освіти дійшли висновку, що запозичення європейського досвіду треба розпочинати з таких запитань:

1. Як зробити прозорими рішення, що приймають на різних рівнях українського освітнього простору, особливо якщо вони пов'язані з розподілом тих чи інших ресурсів?

2. Як унеможливити вплив будь-якої зацікавленої приватної чи посадової особи або колективу на прийняття рішень або викривлення інформації в процедурах забезпечення якості?

3. Які критерії необхідно обирати для прийняття рішень, щоб вони відображали справжні академічні результати діяльності викладачів, університетів, освітньої системи країни в цілому? [3].

Перед тим як шукати відповіді на ці запитання, хочемо уточнити: держава має опікуватися тим, щоб освітня політика забезпечувала умови для здійснення вигідних інвестицій у людський потенціал, адже в умовах модернізації системи освіти це є головним чинником конкурентоспроможності кожної особистості зокрема та України взагалі. Беззаперечним є той факт, що недооцінка якості людського потенціалу як головного інструмента сучасного економічного розвитку призводить до деградації структури економіки держави.

Усю систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти можна поділити на чотири рівні, що допоможе класифікувати як критерії оцінювання якості, так і її процедури:

- рівень організації роботи викладача: участь викладача в розробці робочих програм і курсів; забезпечення наповнення навчальних курсів; наукова діяльність; керівництво студентами, аспірантами та докторантами; участь у спеціалізованих радах і експертних комісіях; підвищення кваліфікації;

- рівень організації роботи ВНЗ (рівень організації адміністративної роботи) – організація роботи викладача, кафедри, факультету, керівництва, допоміжних адміністративних підрозділів;

- рівень організації роботи студентів: перевірка знань і вмінь студентів, забезпечення процедур зворотного зв'язку, самостійна навчальна, наукова та громадська робота;

- рівень організації участі роботодавців: формування вимог до наповнення практичної частини навчальних курсів, участь у оцінюванні знань і вмінь студентів [3].

Ураховуючи досвід європейських партнерів у організації науково-навчального процесу й зауважуючи на специфічних обставинах освітнього простору України та окремих контекстах українських вишів, зміни, які потрібно запроваджувати в українській освіті, повинні відбуватися в трьох напрямках:

1. Організація навчального процесу: упровадження вільного відвідування лекційних занять; забезпечення можливості дистанційно прослухувати лекційний матеріал через різні види сучасних інформаційних сервісів; збільшення обсягу варіативної частини, що дасть реальну можливість обирати не тільки предмет, а й викладача; створення механізмів і впровадження процедур вирішення спірних питань.

2. Забезпечення якості викладання: упровадження стандартної системи оцінювання та дотримання її викладачами; упровадження сучасних методик викладання, які враховують індивідуальні особливості студентів; збільшення обсягу практичних, семінарських і лабораторних занять.

3. Взаємодія щодо працевлаштування випускників: створення умов для залучення роботодавців до освітнього процесу (спільні лабораторії та практичні заняття за участю роботодавців, створення механізмів відбору/заохочення студентів за результатами праці у фірмах під час навчання студентів в університеті); створення механізмів формування портфолію студента впродовж навчання (можливість отримати сертифікат із окремих предметів, організація тренінгів із написання резюме та пошуку роботи) [3].

Висновки. Отже, одним із варіантів реформування освітньої галузі може стати застосування європейського досвіду в організації системи вищої освіти України. Але ж застосування європейських моделей організації освітньої галузі повинне передбачати адаптацію таких моделей до національних пріоритетів.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що реформування системи вищої освіти має починатися зі створення якісного освітнього середовища, що, своєю чергою, потребує: послідовних і радикальних змін на законодавчому рівні; створення національного визначення поняття “якості”; розроблення й упровадження концептуально інших (нових) підходів до оцінювання якості роботи викладачів вищих навчальних закладів; відповідного рівня практичної підготовки студентів і їхню здатність ефективно виконувати професійні функції; автономію ВНЗ як передумову ефективності процесів забезпечення якості; забезпечення якості наукової діяльності: від індексу цитувань до peer review; взаємодію університетів із стейкгоулдерами; реформування третього циклу вищої освіти; інтернаціоналізацію в університетах як складової освітнього процесу; внутрішнє та зовнішнє забезпечення якості вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. П. Основні характеристики європейської університетської освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В. П. Андрущенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи : збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 26. – С. 3–15.
2. Від контролю до культури якості: перезавантаження процесів забезпечення якості в українській вищій школі : практ. посіб. / за ред. С. Гришко, Т. Добка, О. Кайкової, В. Терзіяна, Т. Тіхонена. – Львів : Компанія “Манускрипт”, 2014. – 168 с.
3. Добко Т. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики для України [Електронний ресурс] / Т. Добко. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?url=https://kneu.edu.ua/>.
4. Журавська Н. С. Підготовка викладачів аграрних дисциплін у вищих навчальних закладах країн початкового етапу західноєвропейської інтеграції і Великобританії : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. С. Журавська ; Інститут вищої освіти НАПН України. – Київ, 2010. – 38 с.
5. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / укл.: Т. Добко., І. Золотарьова, С. Калашнікова, В. Ковтунець, та ін. ; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ : ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2015. – 84 с.
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – Київ : Ленвіт, 2006. – С. 16.
7. Яновський А. До чого схиляє нас світ. Основні тенденції в розвинутих країнах / А. Яновський. – Варшава, 2000. – С. 1–13.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2016.

Сущенко Л. А. Стратегические направления модернизации системы высшего образования в контексте европейского опыта

В статье раскрыты стратегические направления модернизации системы высшего образования Украины в контексте европейского и мирового опыта. Рассмотрены концептуальные подходы к формированию новой культуры совершенствования качества высшего образования на принципах объективности и прозрачности, доверия и партнерства.

Ключевые слова: *качество высшего образования, модернизация, европейский опыт, европейская университетское образование.*

Sushchenko L. The Strategic Trends Modernization of Higher Education in the Context of European Experience

The article deals with the strategic directions of the modernization of the higher education system of Ukraine in the context of European and international experience; conceptual approaches to the formation of a new culture for improving the quality of higher education in the principles of objectivity and transparency, trust and partnership.

Modern civilization changes and development trends associated with global ideas of modernization of education, because in terms of Ukraine's accession to the European educational space to universities faced with the task of reforming higher education: the restructuring process of learning; Update methodology training students considering global trends; forming a system of values by setting weighting factors (indicators) for the selected criteria; monitoring.

These data make it possible to conclude that the reform of higher education must begin with creating a quality educational environment, which in turn requires consistent and radical changes in law; establishing a national definition of "quality"; the development and introduction of conceptually different (new) approaches to evaluating the quality of university professors; level practical training of students and their ability to effectively perform professional function; university autonomy as a prerequisite for efficiency quality assurance processes; ensuring quality of scientific activity: the index of citations to peer review; interaction with universities; third cycle reform of higher education; internationalization of the universities as a component of the educational process; internal and external quality assurance.

Key words: *quality of higher education, modernization, European experience, European university education.*